Milica Mirković

JEDNA ŽENSKA KNJIGA

(Laura Barna: *Moja poslednja glavobolja*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008)

Može li se ispraviti nepravda koju je jedan kritičar davno naneo jednom piscu strogom ocenom? Ima li smisla ispravljati je nakon skoro stoleća, kada su i pisac i kritičar u carstvu seni, a njihovo mesto i značaj u književnosti jasno određeni, i ako je već ranije izrečena presuda u korist pisca i mnogo puta potvrđeno da je kritičar u nekim slučajevima grdno pogrešio?

Laura Barna latila se jednog od čuvenih slučajeva u srpskoj književnosti i u duhu postmodernizma ispisuje drugu stranu poznate priče. Roman *Moja poslednja glavobolja* uvodi čitaoca u intimne odaje duše i uma velike srpske književnice Isidore Sekulić u predsmrtnom razgovoru sa „zagonetnim Poetom". U Barninoj viziji Isidora se i na uviru života opsesivno vraća trnu kojim ju je povredio Jovan Skerlić na početku njenog spisateljskog puta. Tada neprikosnoveni kritičar zamerio je Sekulićevoj što piše o svojoj glavobolji u vreme nezapamćenog stradanja naroda u Prvom svetskom ratu, spočitavajući joj da kao žena nema osećaj za prave životne teme, da piše zanatski, usiljeno, „bez daha i života".

Odabir junakinje, specifične pripovedne situacije i centralnog problema dela (odnosa pisca i njegovog kritičara) pružio je mogućnost autorki da svojim romanom prizove u sećanje čitaoca ne samo dela Isidore Sekulić, njene teme, stil, poetiku i ideje, nego i činjenice o njenom životu, ličnosti i Skerlićevo nerazumevanje za mladu spisateljicu. Polazeći od poznatih elemenata Barna je mogla da razvija pripovedanje u različitim pravcima, dodajući domaštane sastojke i dokumentarne začine po ukusu. Posebnu slobodu omogućavala joj je polazna narativna situacija – ispovest samrtnice, kolebanje duše i svesti u liminalnom prostoru između života i smrti. Barna ipak ostaje verna Isidorinoj prirodi i književni lik oblikuje prema karakteru stvarne ličnosti, pa ni u poslednjim časovima junakinja ne gubi lucidnost, logičku nit i sklonost ka analitičkom promišljanju pojmova i problema. Njena se sećanja uopšte ne zamagljuju, naprotiv, ostaju jasna i živa, samo što se nižu naročitim asocijativnim poretkom. Pred čitaocem iskrsavaju uspomene, mentalne slike, likovi znanih i neznanih Isidorinih poznanika, prijatelja ili suparnika, reči otelovljuju treperava osećanja i olovne misli, međusobne dozive bliže ili dalje prošlosti i poslednjih časova književnice. Defile njenih raznolikih saputnika, i konkretnih i neopipljivih, tvori dve ravni oko iste ose: mozaik značajnih ličnosti kulturnog života Beograda u prvoj polovini prošloga veka, s uhvaćenim strujanjem ideja i stavova, poetika i ideologija, moralnih ubeđenja i nemoralnih posrnuća, a s druge strane to je kaleidoskop ličnih osećanja, dilema, neraščišćenih računa i neiskazanih reči. To je u isti mah grupni portret s damom i vizija dame s krajolikom (unutrašnjim pejzažima duše).

Mada zasnovana na biografskim podacima, knjiga Laure Barne o Isidori Sekulić ne može se nazvati romansiranom biografijom, jer niti predstavlja događaje hronološki niti ima

nameru da opriča čitav život junakinje, pa čak ni samo neki celovit segment. Fragmentarnost pripovedanja motivisana je slobodnom igrom misli i kolebanjima duha, ne poznaje i ne priznaje uzročno-posledične veze, ali labava povezanost epizoda ne osipa pažnju čitaoca koji prati tanane niti bogatog toka svesti junakinje, erudite i svestrano radoznale osobe, izrazito i kompleksno osećajne. Stoga se autorki sasvim prirodno nametnula i šarolikost žanrovskih elemenata koji čine ovaj roman. Zamišljen pre svega kao razgovor samrtnice sa samo njoj vidljivim Poetom (koji se tek sporadično oglašava) o Skerlićevoj kritici Isidorinih *Saputnika*, Barna svoj roman komponuje kao kombinaciju citata iz tog kritičkog teksta i komentara junakinje povodom pojedinih odlomaka. U njene iskaze autorka povremeno udene i originalne misli Isidore Sekulić, uvek ih jasno grafički izdvajajući, kao i navode Skerlićevih reči. Pripovedno tkivo prošarano je esejističkim pasažima, filozofskim minijaturama kao razmišljanjima o nekim suštinskim pitanjima koja ilustruju Isidorino shvatanje izvesnih pojmova (*šta je navika* / *poluostrvo* / *lepota* / *sreća* / *esej* / *oko* / *svetlost?* i slično, ili: *šta bi to mogla biti ljubav* / *šta znamo o smrti?*), a ti odgovori su takođe u knjizi dobili specifičan grafički lik kojim se izdvajaju iz osnovnog toka pripovedanja. Grafičku polimorfnost teksta dodatno usložnjava i nekoliko fusnota i interpolacija celovitih dokumenata (pismo, beleška), pa se u kolažu smenjuju autentična dokumentarna građa, otvoreni i prećutni citati i fiktivne literarne vizije. Formalno-žanrovska i motivska raznolikost i dinamika teksta suprotstavljeni su statičnoj scenografiji Isidorine radne sobe u kojoj je sve na svom mestu i ništa se ne sme premeštati da bi se slabovida starica snalazila u svom vilajetu knjiga, spisa i slika, uspomena.

Laura Barna osvetljava lik Isidore Sekulić iznutra, njenim vlastitim kontemplacijama i protivurečnostima. Ona je otelotvorenje potpuno svesne i ostvarene umetnice koja brani pravo na sopstveno nadahnuće i stvaralački izraz, ali se i svojevoljno kloni sveta koji joj nije mnogo naklonjen; to je krhka i u isti mah snažna žena, puna hrišćanskog razumevanja i plemenitosti, spremna da oprosti i najbolnije rane. Saživljavajući se s junakinjom prema sličnom umetničkom senzibilitetu i poziciji književnice u još uvek dominantno muškoj kulturnoj matrici, Barna iznosi Isidorinu ličnu odbranu, ali i lični stav iz ugla savremenosti. Poeta s kojim u bunilu odlazećeg opšti Isidora, iako bi mogao biti oličenje opšteg principa poezije, odnosno književno-umetničkog stvaranja ili demon koji će povesti njenu dušu na onaj svet, diskretnim ali nesumnjivim aluzijama poprima identitet mlade autorke romana (pominjanje naslova Barninih ranijih knjiga). Time se potire distanca između spisateljice i junakinje, sažima se vreme, pa se Isidorina ispovest na granici svetova preliva i preko rubova vremenske dimenzije, darujući joj i „naknadnu pamet" i potonja saznanja koja za života i pri čistoj svesti nije mogla imati. Roman mlade spisateljice svoju aktuelnost zasniva na svevremenosti Isidorinog dela i misli, ali u izvesnom smislu je duguje i nezavidnoj poziciji žene umetnice u muškom svetu, koja je u suštini veoma slična u svim vremenima do naših dana. Sekulićeva je svojom intimističkom prozom uzdrmala postojeći književni kanon i od Skerlića, branitelja literarnog zdravlja nacije, dobila prekor zbog svoje glavobolje koju se usudila da postavi u žižu umetničkog interesovanja i stvaranja. Metafora dugotrajne glavobolje koja muči Isidoru, ali i porađa najdublje misli i njihova najfinija uobličenja, obuzima ceo Barnin roman da bi iznedrila lirsko-kontemplativni testament junakinje, a jedno od bitnih zaveštanja je i dostojanstvo književnice kao žene i umetnice.

Suptilna, ali grčevita borba za afirmaciju ženskog pisca i ženskog pisma još traje, i potrebno je mnogo smelosti, snage i strpljenja, ali i taktike, ne da bi se nadvladao muški obrazac i poredak, već da mu se ne podlegne, da se ne utihne i ne odustane, no da se ponudi drugačiji a jednako vredan pogled na svet i stvarnost i sopstvena unutrašnja, lična perspektiva. Stiče se, međutim, utisak da Laura Barna ponekad posustane na tom putu, kao da joj inicijalna zamisao ostaje nedorečena, nedovoljno naglašena u zavodljivom vrtlogu raznolikih tema. Iako svesna da je njena junakinja upravo ostvarenošću svih moći ženske umetničke prirode ravnopravna intelektualnoj i kulturnoj eliti ustrojenoj prema muškim principima, koji je zbog toga doživljavaju kao izvesnu pretnju, autorka se upušta u mnogobrojna razmišljanja o filozofiji, religiji, slikarstvu, ratnim iskustvima, zavičajnosti, prijateljima, senzacijama i uspomenama iz detinjstva, pa joj izmiče osnovni problem odnosa spisateljice i kritičara, odnosno položaja umetnice u negostoljubivom okruženju. Ipak, svi tematski rukavci upotpunjuju lik svestrane volšebnice Isidore, a lajtmotivsko vraćanje na osnovni sukob i problem fokusira paradigmu borbe za emancipaciju žene i za pravo umetnika na slobodu stvaranja i autentičnost sopstvene vizije.

U odnosu na prethodni roman *Crno telo* Barna je znatno napredovala kao pripovedač. Kada je reč o sižejnoj niti romana *Moja poslednja glavobolja*, nema zbunjujućeg lutanja i nekontrolisane stihijnosti, mada osnovna pripovedačka situacija (samrtno buncanje) dopušta slobodno meandriranje toka misli, nagle i nepovezane smene motiva, čak i haotično izlaganje. Autorka je uspešno uskladila jezik i stil kazivanja s karakterom svoje junakinje na osnovu osobina izvornog književnog rukopisa Isidore Sekulić i svedočanstava njenih suvremenika. Odmerenu kombinaciju dokumentarne podloge, citata i ilustracija i sopstvenog pripovednog uobličenja prepoznatljivih motiva Isidorine proze i esejistike Barna zaodeva u stilski ujednačene rečenice koje ritmom, tonom i leksikom evociraju bruj Isidorinog jezika i zahtevaju povišenu pažnju čitaoca, ne zbog sintaksičke složenosti no zbog zgusnutih nanosa značenja.

Nesumnjivo darovita Laura Barna svojim romanom odala je zasluženu počast veličanstvenoj Isidori Sekulić, saobražavajući svoj književni izraz njenom iskazu i misaonom toku, ali ne gubeći sopstvenu osobenost u lavirintima jedinstvenog i neponovljivog jezika velike spisateljice. Satrepet dveju ženskih duša i dveju čarobnica reči drži na okupu mnoštvo motiva, fragmente sećanja, ispovedne epizode i esejističke pasaže. Roman *Moja poslednja glavobolja* nije mistifikacija na dokumentarnoj podlozi, već u izvesnom smislu sokratska odbrana Isidorina pred prekim sudom Skerlićevim, koja ima smisla i u našem vremenu, jer se nerazumevanje kritičara za umetnika i društva za izuzetne žene ponavlja u neiscrpnom broju obličja u patrijarhalnom svetu. Uz impuls angažmana za ženski princip u umetničkom stvaranju, smele kombinacije tema i postupaka, bogat jezik i odmeren stil, Barna je čitaocima ponudila jednu pravu žensku knjigu, dobru knjigu.